

Mircea Eliade despre tehnica lecturii si educatia spiritului

Intre preocuparile sale, Mircea Eliade s-a ocupat si de lectura, cautand sa argumenteze faptul ca lectura ar trebui sa fie pentru omul contemporan un mijloc de educatie a culturii spiritului. Reputatul filosof arata ca oamenii se intereseaza foarte putin de lucrurile esentiale care pot face din viata o crestere necontenita sau o moarte spirituala timpurie. Din punct de vedere spiritual, majoritatea oamenilor au varsta adolescentului, gandesc si simt astfel: cu aceleasi formule, cu aceleasi superstitii. Cauza? O proasta alimentatie spirituala. Tehnicile si mijloacele alimentarii spirituale sunt prea putin cunoscute si folosite. Nu exista, dupa Mircea Eliade, nici un manual cu ajutorul caruia cineva sa poata invata arta de crestere spirituala: „Nu avem inca un Manual de introducere generala in lectura, un manual care sa transforme acest viciu modern al lecturii intr-o tehnica, intr-un instrument de alimentare spirituala. Lectura este pentru omul contemporan un viciu sau o osanda. Citim ca sa trecem examenele, ca sa omoram timpul sau citind din profesie. Lectura ar putea implica si functii mai nobile. Lectura ar putea fi un mijloc de alimentare spirituala continua, nu numai un instrument de informatie sau de contemplatie estetica” (M. Eliade, *Tehnica si educatia culturii spiritului*, in *Taina Indiei*, Bucuresti, Ed. Icar, 1991, p.89).

Dand exemple concrete, autorul arata ca sunt numeroase carti stenice in literatura universala, carti care iti comunica sete de viata, de fapta, de barbatie. Exista carti care au valoare unui tonic, a caror lectura depaseste bucuria intelectuala sau estetica a unei simple carti bine gandite si frumos scrise. Astfel, cartea lui Jack London sau cea a lui Giovanni Papini *Un om sfarsit* are o discutabila valoare estetica sau morala, dar lectura ei este covarsitoare. Sunt carti tonice si oricine le citeste isi simte fortele sufletesti imbogatite, dorul de munca si de lupta exaltate. Asemenea carti ar trebui citite in orice moment de seceta sufleteasca. Din pacate, putini sunt aceia care stiu de ele. Nimeni nu s-a gandit sa foloseasca, tehnic, aceasta colosala energie sufleteasca latentă in carti. Literatura poate insemna un stimulent urias: “Avem zeci de mii de formule farmaceutice, de tonice, de soropuri si mai stiu eu ce, dar nu s-a gandit nimeni sa foloseasca tehnic aceasta colosala energie latentă in carti” (Mircea Eliade, op.cit., p. 90).

Ne putem gandi oare la un principiu al biblioterapiei? Credem ca da, abordarii in aceasta privinta exista deja si in bibliologia romaneasca (vezi Ioana Tautu, cartea-lectura-biblioteca in conceptia lui Mircea Eliade, I, in *Biblioteca*, revista de bibliologie nr. 3-4-5, 1992). Asadar, lectura poate fi folosita ca o tehnica de alimentare spirituala. In general, oamenii citesc la intamplare, ce carti le cade in mana, sau ce gasesc la parinti, amici, in bibliotecile accesibile. Citim pe Dostoievski inainte de Victor Hugo si pe Andre Gide inainte de Renan. Ne trezim la varsta cand viciul acesta (lectura) trebuie moderat fara a fi cunoscut anumite carti mari, ale adolescentei si ale primei tinereti. Nu numai cultura noastra ramane incompleta, fracturata, dar si experienta sufleteasca, ceea ce e mult mai greu.

Un manual introductiv ar putea evita aceste lacune. Intr-un astfel de manual ar trebui sa se gaseasca lista de carti pe varste, pe temperamente, pe anotimpuri.

Remarcand armonia care exista intre fenomenele cosmice si etapele sufletului, dar pe care putini dintre noi o descopera la timp, Eliade nutreste convingerea ca lectura are posibilitatea „de a ne apropia concret de marile ritmuri ale naturii de care noi ne-am

desprins si pe care noi ne trudim sa o intelegem. Lectura unei anumite carti ar putea, de pilda, sa ne introduca in anotimpul, sa ne reveleze ritmurile din afara noastra”. De exemplu: „Primavara sau solstitiu de vara sunt fenomenele cosmice pe care le experimentam biologic si sentimental; adica fara voia noastra, obscur, mai mult sau mai putin la intamplare. Misterul marii desteptari vegetale il simtim fiecare dintre noi, fireste. Dar cat de semnificativa ar ajunge aceasta simtire daca i-am putea descifra emblemele, simbolurile, sensurile ei universale, absolute. Exista, fara indoiala, poeme scrise in felurite limbi pe care, daca am stii cand si cum sa le citim, am patrunde mai efectiv in Primavara. Lectura ar putea ajunge, asadar, o tehnica prin care omul ar invata ritmurile si anotimpurile” (Mircea Eliade, op.cit., p.90).

Eliade mai adauga o alta functie a lecturii exersata pe un anumit tip de carti, respectiv „acea functie primordiala, mistica: de a stabili contacte intre om si Cosmos, de a aminti memoriei scute si limitate a omului o vasta experienta colectiva, de a lumina riturile “. Pledoaria este superba: „Am intrat in primavara cu o anumita carte; am medita in Saptamana Luminata pe alta carte; Noaptea Sf. Ioan (24 iunie) ne-ar gasi adunati, vigurosi, inaltati de paginile unei carti scolare”(dupa Ioana Tautu, este vorba de functia initiatica a lecturii, alaturi de functiile de contemplatie, informativa si tonica).

Lectura, in viziunea lui Eliade, poate avea si un rol de distractie si de odihna mentala, in acest scop putand fi folosite orele de odihna, acestea transformandu-se in ore dinamice, benefice pentru omul contemporan.

De asemenea, referindu-se la vacanta intelectualului, reputatul filosof si scriitor mediteaza pentru o vacanta activa, lecturile de vacanta trebuind sa fie in afara facilului, a gratuitatii: „Nu sunt deloc de parerea aproape unanima ca vacanta e timpul lecturilor usoare. Daca trebuie intr-adevar sa avem si lecturi usoare, viata noastra atat de scurta si de zbuciumata, apoi timpul lor este in restul anului. Atunci suntem uneori destul de obositi ca sa fim nevoiti sa citim carti usoare. Dar in vacanta suntem mult mai robusti si mai liberi. Nu ne zoreste nimeni si putem petrece trei luni citind Odiseea sau Divina Comedie, fara ca sa ne para rau de timpul astfel consumat. Nu inteleg de ce se feresc oamenii sa citeasca sau sa reciteasca in vacanta operele substantiale ale literaturii universale. Niciodata nu veti patrunde mai bine Odiseea decat la mare, daca se poate singuri, cu orgoliul si suferintele amintite, cu inteligenta limpezita de atata vastitate si atata ritm. Iar partea a doua din Faust cred ca nicaieri nu poate fi mai total inteleasa ca intr-o vacanta petrecuta la munte.

In vacanta, dupa cum se stie, se invata lucrurile esentiale. Atunci omul e liber si dispus sa invete. Pentru un intelectual, vacanta este starea perfecta, paradiziaca, asa cum oamenii o vor obtine, poate, intr-o zi chiar aici pe pamant. Dar mai ales in vacanta intelectualii pot lua cunostinta de plinatatea misiunii lor, de destinul lor. Si, uneori, aceasta luare de cunostinta poate pleca de la lucruri si intamplari foarte comune. De pilda, de la descoperirea unui poet sau recitirea unei carti. Din nefericire, operele de arta sunt rar citite si prost citite. Cineva, dupa ce terminase o fasinanta biografie a lui Shelley, s-a apucat sa-i citeasca pe clasicii greci. Dar a renuntat repede. Nu te pot emotiona Homer si Eschil decat dupa ce ai intuit constiinta teoretica a lumii pe care o are omul homeric sau personajul din tragediile lui Eschil si aceasta intuitie pentru omul modern atat de departat de viata cosmica si atat de rarefiata printr-o literatura de analiza nu poate fi obtinuta decat citind si recitind cu dragoste, cu fervoare, cu imaginatie. Iata o perfecta lectura de vacanta, prin care intelectual nu isi asimileaza numai o capodopera literara, dar descopera

si isi insuseste o noua sensibilitate. Este suficienta o buna lectura de acest fel, ca sa transforme un belfer intr-un intelectual. A fi emotionat de Homer, bunaoara, nu inseamna numai a descoperi zone pure de contemplatie estetica, inseamna in acelasi timp a te cunoaste mai profund pe tine, a te transforma pe tine insuti. Caci, ca sa fim drepti, foarte putini dintre intelectuali au asemenea capacitati de asimilare si contemplare a operei de arta. Foarte multi traiesc inca exterior aceste valori pure”.

Pedagogia lecturii, respectiv tehnica lecturii, reprezinta pentru Mircea Eliade un concept larg, formativ, oferind norme si principii generale, selectivitatea si ierarhizarea lecturilor (lectura la timpul potrivit, citirea, asimilarea cartilor citite, verificarea lecturii, discernerea valorilor). In acest sens, citatul urmatoare e semnificativ: „E vorba, inainte de toate, de a nu citi carti proaste sau mediocre si de a nu citi pe cele bune la timpul potrivit. Oamenii care se multumesc cu lectura clasicilor din liceu nu pot spune ca au gust literar bine format. Oamenii care n-au descoperit voluptatea recitirii a cel putin zece carti mari si care nu au permanent o carte favorita si pe care sa o rasfoiasca zilnic, iarasi nu pot spune ca stiu ce inseamna propri-zis arta lecturii. De fapt, dupa cum spune Weber, o carte care nu merita sa fie citita de doua ori nu merita sa fie citita o singura data”.

Pentru Mircea Eliade, asimilarea textului citit se poate baza pe memorizarea materiei sau transferul de spirit, de emotia estetica, de gandire sau de alta natura, toate convertite in experienta personala: „Marea problema a lecturii ramane, fireste, asimilarea cartilor citite. Sunt oameni care, citind, asimileaza atat de personal substanta cartii incat nu o mai memoreaza, nu retin nici amanunte, nici schema generala. Isi amintesc de o carte ca de o melodie; pastreaza numai starea sufleteasca provocata sau precipitata de lectura. Alti oameni citesc si retin; nu e vorba de memoria lor, de virtute, de inregistrarea episoadelor si a personajilor, ci de bucuria pe care au descoperit-o in materia cartilor citite. Si sunt alti cititori, care cunosc mai putin o carte si care totusi spun lucruri admirabile despre aceasta carte memoreaza si comenteaza cu adresa uimitoare. Speciile acestea de cititori nu trebuie confundate. Noi ii apreciem, e drept, pe aceia care au o memorie vie a cartilor, care ne pot vorbi despre autori favoriti pot cita copios pasagii intregi si inetprinde oricand exegeze. Dar nu este mai putin adevarat ca cei mai pretiosi cititori sunt aceia care uita cartile, care asimileaza atat de personal gandurile sau emotiile autorilor cititi incat nici nu-si mai amintesc de unde le-au luat. Asemenea cititori izbutesc sa transforme functia aceasta dificila a lecturii intr-o functie organica, naturala, imitand gestul naturii, caci, dupa cum se stie natura nu pastreaza niciodata contururile si formele obiectelor asimilate, memoria lor, ce transforma necontenit substante.

Toata tehnica lecturii consta in virtutea aceasta a transformarii substantei cartilor. Ceea ce se numeste asimilare este tocmai procesul obscur care transforma problemele si personajele unei carti intr-o drama la care participa actorul si dupa sfarsitul careia el se regaseste mai adancit, mai imbogatit mai experimentat. Mi se pare ca Paul Valery definea astfel cultura: „ceea ce ramane dupa ce se uita totul. Nu e nici un paradox in aceasta propozitie enigmatica. Intr-adevar, poti uita toti anii si toti domniile istoriei, toate bataliile si toate cuceririle ei, adica ai citit odata o istorie universala, iti ramane o viziune precisa a mersului omenirii, a tragediei, si a demnitatii omului si aceasta viziune greu de exprimat si greu de formulat este ea experienta personala a carei valoare si adancime nu o mai poate nimic suprima. In acelasi fel, asimilarea perfecta a unei carti, adica transformarea substantei sale ca element nutritiv, este o experienta personala dupa care lectorul se regaseste mai implinit si mai bogat”.

In conceptia lui Mircea Eliade, verificarea lecturii trebuie sa-l faca pe cititor sa ajunga de la o tehnica simpla a lecturii la arta lecturii, etapa care presupune capacitatea de discernere a valorilor. „Ne simtim mai bogati, mai vii, mai umani dupa o anumita carte? Asta este intrebarea pe care fiecare trebuie sa si-o puna. Este cu desavarsire inutil sa citim acele sute de carti mediocre, seci si uneori daunatoare. Asemenea carti se recunosc repede; dupa zece sau douazeci de pagini. In locul acestor carti care costa si bani, si timp s-ar putea reciti cartile bune sau s-ar putea descoperi carti uitate. Lectura nu ajunge o arta nobila decat prin puterea sa de a prevedea erorile si mediocritatile si prin virtutea de a economisi timpul. Gustul format prin lectura clasicilor, prin recitirea cartilor mari si a cartilor favorite este cel mai sigur mijloc de a evita experientele inutile. Un om care stie sa citeasca nu inseamna numai omul care recunoaste si cultiva cartile bune, ci mai ales inseamna omul care stie sa recunoasca si sa evite cartile mediocre si lecturile inutile.”

Dupa opiniile lui Eliade, lectura trebuie sa fie creativa. Iata cum explica el acest lucru: „Intrebarea este: prin ce mijloc se poate folosi energia considerabila acumulata in carti, prin ce mijloc individual se poate folosi de carti asa cum se foloseste de bani, de soare, de hrana? (...). Este vorba de calea prin care un om poate depasi stadiul diletant al lecturii, poate scapa o data pentru totdeauna de amatorismul funest al lecturilor. Caci, daca stam si privim ce se intampla in jurul nostru, ne dam seama ca majoritatea lecturilor se fac in mod diletant, adica fara o prea mare grija in alesul cartilor fara o prea mare atentie, condusi de cele mai multe ori de o plictiseala, de curiozitate, de spirit de imitatie. Asemenea lecturi nu pretuiesc prea mult. Dimpotriva, ele sunt cateodata daunatoare, contribuie la risipirea energiei mentale, la semidoctism, la amatorism.

Problema capitala este deci: prin ce metoda lectura ajunge o functie organica, de asimilare si nutritie, depasind stadiul diletant in care se afla majoritatea oamenilor? Prin ce mijloc lectura incepe sa ne invete sa gandim, sa intelegem? Majoritatea oamenilor citesc, in cel mai bun caz, ca sa afle lucruri noi, ca sa stie cat mai multe lucruri. Dorinta aceasta este excelenta la inceputul educatiei, dar e fatala la mijlocul vietii, la maturitate. Trebuie descoperite atunci carti care ne ajuta nu sa stim, ci sa intelegem; carti care ne indeamna, fara stirea noastra, la gandire, la examen, la reflectie personala. Daca socotim cartile fundamentale ca un izvor nesecat de energie mentala, lectura ajunge o problema serioasa atat pentru indivizi, cat si pentru societate. Nu ne este ingaduit sa trecem prin viata nefolosind energia care sta condensata in carti. Si atunci se pune de urgenta problema bibliotecilor, atat a bibliotecilor particulare cat si a bibliotecilor publice”.

La sfarsitul acestei incursiuni, trebuie sa subliniem faptul ca Mircea Eliade a facut aceste remarci in conferinta despre India, sustinute la Radio in perioada 1932-1939, cuprinse in volum de Mircea Handoca (1991). Cateva dintre titlurile conferintelor sunt sugestive: „Despre carti si biblioteci”, „Tehnica si educatia culturii spiritului”, „Institute de cultura”, „Arta si tehnica lecturii”, „Deliciile eruditiei”. De recitit, toate...

Dr. Octavian M. Sachelarie
Material publicat in “Arges: Revista lunara de cultura”,
Pitesti, anul III (35), nr. 7(265), septembrie, 2004